

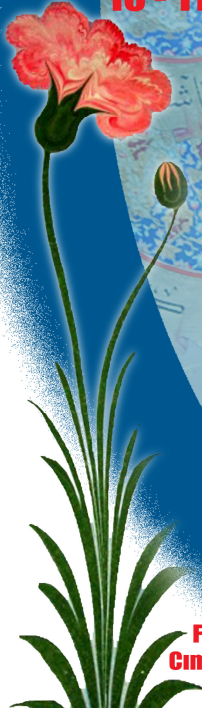

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI KLASİK TÜRK EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Sempozyum Tarihi
10 - 11 - 12 Mayıs 2012

**Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU
ANISINA**

YER :
Ordu Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi
Cumhuriyet Yerleşkesi ORDU

İLETİŞİM :
Tel: 0452 234 50 10 (1645)
[http:// tdesempozyum.ordu.edu.tr](http://tdesempozyum.ordu.edu.tr)

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ
Yrd. Doç. Dr. Salih OKUMUŞ
Yrd. Doç. Dr. Nuh DOĞAN

Ordu Üniversitesi Yayınları
Ordu 2013

RUMELİLİ ŞAİRLER ZİNCİRİNİN TANINMAYAN HALKASI EDİRNELİ BÂLÎ ÇELEBİ

Dr. Betül SİNAN NİZAM

Özet

Edirneli Bâî Çelebi, I. Selim-III. Murad dönemleri arasında yaşamış ve Edirne’de Darülhadis mütevelliliği yapmış bir 16. yüzyıl şairidir. Günümüze yalnızca divanı ulaşmış sanatçının şiirlerinin bir başka 16. yüzyıl şairi Rumelili Bâî’ninkilerle karıştırıldığı, tezkirelerin *Edirneli Bâî Çelebi Divanı*’nda bulunan gazellerden birini Rumelili Bâî’ye isnat etmelerinden anlaşılmaktadır. Birincil kaynaklarda hakkında pek fazla malumat bulunmayan şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında en güvenilir bilgi divanının başında yer alan mensur dibaceden elde edilmektedir.

Tezkirelerde şairin ismine yer verilmemesinden ve divanının az sayıda nüshasının bulunmasından dönemde çok tanınıp okunan bir şair olmadığı anlaşılan Bâî, oldukça samimi ve sade bir dille yazdığı aşıkâne şiirlerle ön plana çıkar. Kullandığı arkaik ve yerel kelimeler, atasözü, deyim ve halk deyişleri üslubunun en önemli özelliklerindedir. Şairin Necâtî, Hayâlî, Bâkî gibi usta şairlere yazdığı çok sayıda nazire de bulunmaktadır. Onun şiirlerinde Edirne ili de coğrafyası ve mimarisi ile yerini alır. Bâî’nin, tüm bu özellikleriyle, kendinden önceki ve kendi dönemindeki Rumelili şairlerin üslubuna benzer bir üslup kullandığı söylenebilir.

Bu makalede edebiyat tarihi içinde hak ettiği ilgiyi görememiş bu renkli Edirneli şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bâî Çelebi, Edirne, Rumelili Şairler, Dibace, Nazire.

1. Edirneli Bâî Çelebi’nin Hayatı

16. yüzyılın Edirneli Divan şairlerinden biri olan Bâî Çelebi’den bahseden tek birincil kaynak Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiretü’ş-Şuarâ* adlı eseri olmakla beraber şairin divanının başında bulunan mensur dibace hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler içermektedir. Dolayısıyla Bâî Çelebi’nin kendi kaleminden çıkan bu beş sayfalık dibace, onun hayatının ve sanat anlayışının aydınlatılması açısından son derece önemlidir. Zira tezkirelerde yer edinmemiş şair, bu şekilde kendini yaşadığı dönemden günümüze ifade etmiş ve aynı adı taşıyan diğer kişi/şairlerle karış(tırıl)masının önüne geçmiştir. Bunun yanında divanında bulunan kaside ve gazeller de onun yaşadığı dönem ile şiir anlayışı hakkında çeşitli ipuçları barındırır.

Kınalızâde Hasan Çelebi, tezkiresinde Bâî Çelebi’nin Edirne’de Darülhadis mütevellisi¹ olduğunu söyleyip onun “Niçe zamândur ki hizmet-i tevliyette oldukça tahsîl-i emvâl-i ma’rifette yek-dil ve yek-rûy” olduğunu belirtir.² Bu bilgi şairin divanındaki dibacenin başında da “Dîvân-ı Dârû’l-Hadîs Mütevellîsi Bâî Çelebi El-Edirnevî” şeklinde kayıtlıdır.³ Bazı ikincil kaynaklarda şairin, mütevelliliğın yanı sıra yine Edirne’de müderrislik yaptığı söylene de⁴ bu yanlıştır. Zira bu kaynaklar Edirneli Bâî Çelebi ile burada müderrislik yapan bir başka Bâî’yi karıştırmışlardır.⁵

¹ Mütevellî, vakıf işlerini vakfiyye şartları ve şer’î hükümler dairesinde idare ve rüyet için tayin olunanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Daha geniş bilgi için bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1946, s. 640.

² Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, C. 1, haz. İbrahim Kutluk, TTK, Ankara 1978, s. 210.

³ bkz. Bâî, *Divan-ı Bâî*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 3496, v. 1b. Bundan sonra bu esere ait varak numaraları metinde parantez içinde verilecektir. Bu dibacenin transkripsiyonlu metni için bkz. Betül Sinan, *Bâî Çelebi ve Divanı (2b-35a): İnceleme-Metin*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 99-105.

⁴ Rıdvan Canım, “Edirne Muradiye Mevlevîhanesi ve Edirneli Şairler”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik-Bildiriler*, SÜMAM, Konya 2007, s. 310; Muhammed Yaşar, *Bâî Hayatı Edebî Kişiliği Dîvânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 19; Selami Şimşek, *Osmanlı’nın İkinci Başkenti Edirne’de Tasavvuf Kültürü*, Buhara, İstanbul 2008, s. 405.

⁵ Rıdvan Canım, Bâî’nin Edirne Darülhadisî’nde mütevellî olarak bulunduğunu, bilahare yine Edirne’de Sultan Selim Medresesi’nde müderris olduğunu söylemektedir (Canım, *agm.*, s. 310). Oysa bu medresede müderris olan Bâî Karamanlıdır ve Edirneli Bâî’den daha sonra, 1617’de (h. 1026), vefat etmiştir. Muhammed Yaşar da hazırladığı çalışmada bu ikisinin aynı kişi olduğunu düşünmüş ve Edirneli Bâî’nin hayatını Karamanlı Bâî’ninki ile birleştirerek kaleme almıştır (Yaşar, *agt.*, s. 19-21). Aynı şekilde Osman Nuri Peremeci de bu iki Bâî’yi aynı kişi zannetmiştir (Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, 2. bs. [tıpkıbasım], Bellek, Edirne 2011, s. 234-235). Karamanlı Bâî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nev’îzâde Atâî, *Hadaiku’l-Hakaik Fî Tekmileti’ş-Şakaik*, C. 2, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı, İstanbul 1989, s. 594; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darülhadisî ve Müderrisleri*, Darulhadis, İstanbul 2001, s. 126. Burada Muhammed Yaşar’ın, Karamanlı Bâî hakkındaki bilgileri Nev’îzâde Atâî’nin *Şakaik-i Numaniye* zeylinden aldığı halde kaynakçada eserin yazarını Şeyhî Mehmed Efendi şeklinde yanlış verdiğini belirtelim.

Edirneli Bâli, dibacesine giriş yaptıktan sonra “silsile-i ‘ulemâ-yı ‘izâmdan ve ekrem-i mevâlî-i kirâmdan Mecma‘ü’l-bahreyn ve Müftî’s-sekaleyn a’nî Ahmed İbn-i Süleymân eş-şehîr İbn-i Kemâl Paşa”dan⁶ bahseder ve eb-an-ced yani babadan oğula onun kethüdalığını⁷ yaptıklarını belirtir (2a).⁸ Daha sonra Pir Ahmed Dede adındaki bir “seccâde-nişîn” ile ilgili bilgi verir ve ona otuz beş yıl hizmet ettiğini söyler (2b).⁹ Bundan sonra Bâli, Pir Ahmed Dede’nin teklifi ve Hızır’ın yardımıyla şiir yazmasına dair menkıbevî özellikler taşıyan bir olay anlatır.¹⁰ Buna göre, intisap ettiği Pir Ahmed Dede İstanbul’a gider ve burada Hüdâyî Bey adında bir “mîr-i kelâm” ile karşılaşır. Hüdâyî Bey hünerini göstermek için Pir’e on beş beyitten oluşan ve sevgi/muhabbet üzerine yazdığı bir manzume (ser-nâme-i mahabbet) sunar, o da bu ebyatın nazire yazması için Edirne’de Darülhadis mütevellisi olan Bâli Çelebi’ye gönderilmesini ister. Bu arada tüm bu yaşananlar Bâli’nin kalbine ilham olunur ve Hızır ile buluşarak naziresini söylemeye başlar. Bir hafta sonra tekrar karşılaştıklarında Pir, Hüdâyî Bey’e manzumesinin Edirne’ye gönderilip gönderilmediğini sorar. Hayır, cevabını aldığı esnada Bâli’nin Hüdâyî Bey’in on beş beyti bahrinde ve tarzında ve onunla aynı kafiyede yazdığı kasidesi Pir Ahmed Dede’nin eline ulaştırılır.¹¹ Bunun üzerine mecliste bulunan herkes “mest-i bî-hûş ve hayrân-ı medhûş” olurken Hüdâyî Bey “menba‘-i ‘ilmü’llâhda ve mahzar-ı ehlu’llâhda izhâr-ı ma‘rifetle varlık ettiğine nâdim olup rûy-ı niyâzı ber-hâk idüp mezkûr kusûrâtınun ‘afvı için tazarru‘ eyler.” (2b-3b). Bâli Çelebi bundan sonra Pir Ahmed Dede’nin bu iltifatı ve Hızır’ın talimiye mana ve maarifte ilerlediğini belirtir şiirlerinin ve divanının mahiyetiyle ilgili daha sonra değineceğimiz bilgiler verir. Bâli’nin anlattığı bu olay, bir şeyhin müridini teşvik etmesini ve onun tanınması/şöhret bulması için çaba göstermesini ifade etmesi açısından önemlidir.

Dibacenin sonunda Bâli Çelebi:

Diyâr-ı İslâm’da ve memâlik-i dârü’s-selâm’da “en-nâsü ‘alâ-dîni mülûkihim”¹² fehvâsınca kâh Selîmî kâh Süleymânî düşüp Sultân Murâd Hân-ı ‘Âdil Hazretleri’nün devr-i sa‘âdet-destgâhlarında dîvân-ı ‘ışk [u] mahabbet ve dâsitân-ı hüsn-i ma‘rifet ‘âleme iş‘âr ve izhâr olunup dört pâdişâh-ı sâhib-kırânun zamân-ı şerîflerinde mevâlî-i ‘izâm-ile ve ehlu’llâh-ı kirâmla ittihâd-ı tâm idüp diyâr-ı Rûm’uñ şu‘arâ-yı zû-fünûnuyla ve bulegâ-yı dürr-i meknûnuyla tâ Necâtî’den berü gelenlerle musâhabet ve münâsebet vâki’ olmuştur (4a).

⁶ Osmanlı şeyhülislam ve tarihçisi olan Kemâlpaşazâde hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Turan vd., “Kemalpaşazâde”, **DİA**, C. 25, TDV, Ankara 2002, s. 238-247.

⁷ Kethüda, büyük devlet adamlarıyla zenginlerin işlerini gören insanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Halk arasında ‘kahya’ denirdi. Daha geniş bilgi için bkz. Pakalın, **age.**, C. 1, s. 251.

⁸ *Türk Dünnyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*’nde, Kemâlpaşazâde’nin kethüdalığını Bâli’nin babasının yaptığı belirtilse de (bkz. Tahir Üzgör, “Bâli (16. yy)”, **Türk Dünnyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. 2, AYK Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2002, s. 172) şair dibacesinde ataları gibi kendisinin de bu işi yaptığını söylemektedir. Burada şunu belirtelim, bizzat görüştüğümüz Tahir Üzgör söz konusu ansiklopedi maddesini kendisinin yazmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla eserin yayını esnasında bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Biz de makale içinde buradan aktardığımız bilgileri Üzgör’e atfetmek yerine direkt esere gönderme yaparık verdik. Ancak bir karışıklığa neden olmamak için dipnotlarda ve kaynakçada yazarın ismini kullandık.

⁹ Bazı kaynaklarda Bâli Çelebi’nin Mevlevî bir şair olduğu söylense de (bkz. Canım, **agm.**, s. 310; Şimşek, **age.**, s. 405 ve Uğurtan Yapıcı, **Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 35) araştırmacılar bu bilginin kaynağını göstermemişlerdir. Zira birincil kaynaklarda ve şairin dibacesinde buna dair bir ibare yoktur. Pir Ahmed Muhtar Dede’nin hangi tarikata bağlı olduğu ise bilinmemektedir. Melâmîyye-i Bayrâmîyye şeyhleri arasında Pir Ahmed Edirnevî adında bir zattan bahsedilmektedir; fakat bu zatın Bâli’nin şeyhiyle aynı kişi olup olmadığı meçhuldür. Pir Alâeddîn Ali Aksarayî’nin halifesi olan ve 1592 (h. 1000) yılında vefat ettiği söylenen Pir Ahmed Edirnevî hakkında bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpinarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, Gri, İstanbul 1992, s. 46-47; Şimşek, **age.**, s. 243-244; Mehmet Hakan Aşan, **Hamzavî Melâmîler Melâmet Hırkası**, Karakutu, İstanbul 2007, s. 179-181. Ayrıca Abdurrahman Askerî’nin Bayrâmî-Melâmîliği konusunda bilgi veren eserinde de bu zata genişçe yer ayrılmıştır. bkz. İsmail E. Erünsal, **XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği’nin Kaynaklarından Abdurrahman El-Askerî’nin Mir’âtü’l-İşk’ı**, TTK, Ankara 2003, s. 220-239.

¹⁰ İkincil kaynaklarda Bâli’nin bu olaydan sonra şiir yazmaya başladığı, zira şairin o güne kadar şiir söylemediği belirtilse de (Sadettin Nüzhet Ergun, “Bâli (Edirneli)”, **Türk Şairleri**, C. 2, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s. 735; Üzgör, **agm.**, s. 172; Canım, **agm.**, s. 310) şairin olayı anlatmaya başlamadan önce söylediği “deryâ-yı ma‘arifün envâc-ı cüz’iyyâtını edâ-yı mecâzla erbâb-ı ‘ışka ebyât-ı eş‘ârla iş‘âr eyledüğüm esnalarda... (2b)” şeklindeki sözlerinden daha önce de bu işle meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹ Bâli Çelebi bu kasidenin divanının başında yazılı olduğunu belirtir ki bu, 5a-5b’de yer alan ve “Kasîde-i tasavvuf ki Hazret-i Hızır ‘a.m. ta’lîm kerde est” olarak adlandırılan kaside olsa gerektir. Pir Ahmed Dede’nin de adının anıldığı bu kasidenin makta beytinde Bâli “Söziñe yâr olana söyle cevâbı Bâli/ ‘Ârif ol anlayıgör yâr-ile ağıyâr nedür” diyerek şiirinin bir nazire olduğunu vurgular gibidir.

¹² “İnsanlar önderlerinin dini üzerinedir.” **Kütüb-i Sitte**, C. 13, haz. İbrahim Canan, Akçağ, Ankara 1995, s. 426.

diyerek ömrü boyunca Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad olmak üzere toplam dört padişahın saltanatını gördüğünü belirtir. Buna göre şairin, Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı esnasında yani 1512-1520 (h. 918-926) yılları arasında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1534'te (h. 940) vefat eden Kemâlpaşazâde'nin kethüdalığını yaptığı esnada çok genç olmalıdır. Bâli'nin, III. Murad'ın hükümdarlığının sona erdiği 1594'ten (h. 1003) önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Araştırmacılara göre Bâli, dibacesini noktaladığı yukarıdaki ifadelerde Necâtî ile görüştüğünü dile getirmektedir.¹³ Ancak Bâli'nin 1509 (h. 914) yılında ölen Necâtî ile görüşmesi söz konusu olamaz. Çünkü bunun için Yavuz Sultan Selim döneminden öncesini, yani II. Bayezid devrini de görmüş olması gerekirdi ki şair çok net ifadelerle hangi padişahlar zamanında yaşadığını anlatmaktadır. Ayrıca, şairin Necâtî ile görüşmesi 15. yüzyılın sonlarında doğmasını ve bir yüzyıldan fazla yaşamasını gerektirir ki bu pek mümkün görünmemektedir. Biz Bâli Çelebi'nin bu ifadelerle Necâtî'den sonra gelen şairleri, özellikle Necâtî ve kendisi gibi Edirneli ya da Rumelili olan şairleri, kastettiğini düşünmekteyiz. Ayrıca Bâli'nin, Necâtî'nin yolundan giden ve onun üslubunu benimseyen şairlerin izini takip ettiğini ifade etmeye çalıştığı da düşünülebilir.

2. Edirneli Bâli Çelebi'nin Eserleri

Bâli'den bahseden tek birincil kaynak olan *Kınalızâde Tezkiresi*'nde Bâli'nin divanı dışındaki eserlerinden bahsedilmemektedir. Ancak Bâli'nin kendisi divanının ön sözünde bazı eserlerinden söz eder ki bugün bunların hiçbiri elimizde değildir. Dolayısıyla şu an için Bâli'nin söylediklerinin dışında bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Her ne kadar bu eserler elde olmasa da bunların varlığının bilinmesi bile şairin edebî, ilmî ve tasavvufî kişiliğinin ortaya konması açısından son derece önemlidir. Bu da divandaki mensur dibacenin önemine işaret eden bir diğer husustur.

Bâli Çelebi dibacesinde, Kemâlpaşazâde'nin kethüdalığını yaptığını belirttikten sonra şu bilgiyi verir: "Ol karâbetle ve tâtme-i münâsebetle mühimmât-ı enâm ve lâzıme-i tâm için *Meşrû'ât* nâm bir kitâbumda fetvâ-yı şerîfden niçe biñ mesâ'il derc eyledüm (2a)." Böylece Bâli, Kemâlpaşazâde'nin fetvalarını toplayarak kitap haline getirdiğini haber vermektedir.¹⁴

Bâli'nin eserleri arasında saydığı ikinci kitap *Gülşen-i Ma'ânî* isimli bir risaledir ki Bâli bu eserinden, otuz beş yıl Pir Ahmed Dede'ye hizmet ettiğini belirttikten sonra "Göñül 'ilminde *Gülşen-i Ma'ânî* nâm bir risâle te'lîf ve tasnîf eyledüm (2b)." sözleriyle bahseder. Şair daha sonra şu beyti kaydeder:

Göñül 'ilmin sorarsañ ilm-i Hakk'dur
Okımadın okınur bir sebakdur (2b)

Bâli Çelebi'nin tasavvufî tek eseri *Gülşen-i Ma'ânî* değildir; zira şair "İlm-i tasavvufda dört pâre risâle icâd idüp ve cümle-i tevârîh-i Taberî'den ve gayriden *İntihâbü't-Tevârîh*-nâm muhtasar müfîd bir kitâb te'lîf eyledüm (2b)." diyerek dört adet tasavvufî risalesinin yanı sıra tarihî bir kitabı daha olduğunu belirtir. Bu kitaplar Bâli'nin, şairliğinin yanı sıra ilmî ve tasavvufî kimliğinin de olduğunu göstermektedir.

Tüm bu eserleri divanını tertip etmeden önce yazdığı anlaşılan Bâli Çelebi'nin, divanını 1577/78 (h. 985) yıllarında düzenlediği anlaşılmaktadır. Zira şair dibacesinin sonunda

Nazımdan bişini a'dâduñ ayır
Ola dîvânımuñ târîhi zâhir (4a)

şeklinde bir tarih beyti söyler. Buna göre, "nazm" sözcüğünü oluşturan harflerin (ن ظ م) ebceddeki karşılıkları olan 50, 900, 40 sayıları toplanıp beş çıkarıldığında 985 tarihi ortaya çıkar. Bunun milâdî takvimdeki karşılığı ise 1577/78'dir.¹⁵ Bu, şairin, divanını hayatının sonlarına doğru, en azından altmış altmış beş yaşlarında, tertip ettiğini göstermektedir. Ancak burada şu da belirtilmelidir ki divanda, bu tarihten beş yıl sonra gerçekleşen bir olaya yazılmış bir kaside de bulunmaktadır.¹⁶ Bu durum şairin

¹³ bkz. Ergun, *agm.*, s. 735; Üzgör, *agm.*, s. 172; Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Akçağ, Ankara 1995, s. 205.

¹⁴ Araştırmacılar *Meşrû'ât*'ı Bâli Çelebi'ye ait eserler arasında saymamaktadırlar. bkz. Yaşar, *agt.*, s. 25; Üzgör, *agm.*, s. 172.

¹⁵ Muhammed Yaşar'ın tezinde bu tarih beytinin 980/1572'yi, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*'nde ise 995/1587'yi işaret ettiği söylenmiştir. bkz. Yaşar, *agt.*, s. 25; Üzgör, *agm.*, s. 172.

¹⁶ Bu kasidede, Sultan III. Murad'ın şehzadesi Mehmed'in 1582 (h. 990) yılında yapılan sünnet düğünü anlatılmaktadır.

divanını tertipleedikten sonra gözden geçirdiğini ve ona bazı eklemeler yaptığını düşündürmektedir. Bâî'nin, şu an için bilinen tek manzum eseri olan divanından sonra eserler kaleme alıp almadığı ise meçhuldür.

Edirneli Bâî Çelebi Divanı'nın elimizde biri İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 3496 numarada, diğeri Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. Y-1080'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.¹⁷ Yazıya bakılınca aynı müstensih tarafından kaleme alındığı anlaşılan bu nüshalardan ilki müstensihnin adı ve mührünü, kaside ile gazellerin başlıklarını ve dibacenin sonundaki tarih beytini içermesi açısından oldukça önemlidir. Ü nüshasının 46. varlığında bulunan “ketebehü el-fakîr ‘Osmân bin ‘Abdullâh” kaydından ve 47. varaktaki mühürlerden müstensihnin adı öğrenilebildiği¹⁸ gibi kasidelerin başlıklarından Bâî Çelebi'nin hangi kişi ve olaylara şiirler yazdığı anlaşılabilir; böylece şair ve dönemi hakkında daha geniş bilgiler edinilmektedir. Yine gazeliyyat bölümünde isimlendirilen gazellerden, şairin etkilenip nazireler yazdığı usta şairler anlaşılmaktadır. Bu nedenle Ü nüshası -her ne kadar eksik olsa da-¹⁹ mühür, başlık ve tarih beyti içermeyen Y'ye göre daha bilgilendirici ve yararlı bir nüshadır.

Mürettep olan *Bâî Çelebi Divanı*, mensur bir dibaceden sonra gelen bir tarih beyti²⁰, 1 naat, 2 methiye²¹, 20 kaside ve 196²² gazelden oluşmaktadır. 14 beyitten oluşan ve mesnevi biçiminde yazılan naattan sonra kısa bir mensur açıklama gelir ki şair burada da Hz. Peygamber'i methetmeye devam eder. Bundan sonra gelen 5'er beyitlik ve gazel şeklinde yazılmış 2 methiye ise devrin padişahı III. Murad için kaleme alınmıştır. Divanda yer alan ilk kaside tasavvufî kavram ve terimlerin yoğunlukta olduğu ve “Kaside-i tasavvuf ki Hazret-i Hızır ‘a.m. ta‘lîm kerde est” olarak adlandırılan kasidedir. Bâî bu kasidede tasavvufî kavramların pek çoğunu kullanmıştır. Divanda bundan sonra Sultan III. Murad Han'ın şehzâdesinin sünnet düğünü, Sultan III. Murad'ın saltanatını tebrik için İran sefirinin İstanbul'a gelişi, Sultan II. Selim'in Selimiye Camii'ni yaptırması, Sultan II. Selim Han'ın derya seferi, Kıbrıs'ın fethi, Tunus'un fethi ve Kulbend Kalesi'nin alınması, İran seferi, Padişahın avlanması ve Edirne'ye gelişi gibi tarihî olaylar için; Nişancı Paşa, Mehmed Paşa, Reisülküttab ve ehl-i şer' için; yenilen İslâm donanmasından dolayı Sultan II. Selim'e teselli vermek için ve ayrıca deryadaki Osmanlı donanması için yazılan kasideler bulunmaktadır. Ayrıca ilkbaharı anlatan çemen kasidesi, Edirne ahâlisinin vebadan ölümü üzerine yazılan 9 beyitlik bir mersiye ile bir hazaniye de divanda yerini alır.²³

Görüldüğü gibi Bâî, kasidelerinde döneminin önemli sosyal ve siyasal olaylarına değinmektedir. Şair, bu şekilde 1566-1582 (h. 974-990) yılları arasında yaşanan olaylara şiirleriyle ışık tutar. Bu açıdan *Bâî Divanı* önemli bir tarihî belge niteliği taşır, denebilir.

¹⁷ Nüshaların ayrıntılı tavsifi ve değerlendirmesi için bkz. Sinan, **agt.**, s. 83-94. Bu nüshalar bundan sonra Ü ve Y kısaltmalarıyla anılacaktır.

¹⁸ *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*'nde, yalnızca Ü nüshasından bahsedilmiş ve bunun müellif hattıyla yazıldığı söylenmiştir (bkz. Üzgör, **agm.**, s. 172). *Tuhfe-i Hattâtin*'de Osmân b. Abdullâh adıyla kayıtlı iki müstensih bulunmaktadır. bkz. Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, **Tuhfe-i Hattâtin**, Türk Tarih Encümeni, İstanbul 1928, s. 301.

¹⁹ Her iki nüsha da aynı müstensihnin elinden çıktığı ve aynı şekilde düzenlendiği halde eser Ü nüshasında 48a, Y'de ise 51b'de son bulmaktadır. Ü'de 30a'da 74. gazel olarak görünen gazel Y nüshasındaki 92. gazeldir. Bu durum ve reddedeler Ü nüshasındaki birkaç varlığın kopmuş olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Y nüshası sonradan numaralandırılırken yan kağıt ilk varak olarak işaretlenmiştir. Dolayısıyla doğru numaralandırılan Ü ile aralarında zaten bir varaklık bir fark bulunmaktadır. Biz çalışmamızda daha fazla karışıklığa neden olmamak için Y'deki numaralara uyduk. Ancak yine de şunu söyleyelim ki eserin girişinde de 51 varak olduğu kayıtlıyken katalogda eser 50 varak olarak görülmektedir. bkz. **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, haz. Yücel Dağlı vd., YKY, İstanbul 2001, s. 428.

²⁰ Bu tarih beyti Y nüshasında bulunmamaktadır.

²¹ Ü nüshasında bu iki methiye “Na't-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân-ı ‘Âdil” ve “Na't-ı Pâdişâh” şeklinde başlık verilmiştir. Fakat edebiyatımızda naat, Hz. Peygamber için yazılan övgü şiirleridir. Dolayısıyla biz bu şiirleri methiye olarak adlandırmayı daha uygun bulduk. Naat hakkında bilgi için bkz. Mustafa Çiçekler vd., “Na't”, **DİA**, C. 32, TDV, İstanbul 2006, s. 435-437. Methiye için bkz. İsmail Durmuş vd., “Methiye”, **DİA**, C. 29, TDV, Ankara 2004, s. 406-411.

²² Eksik olan Ü nüshasında 178, Y'de 195 gazel olduğunu belirtelim. Ayrıca Ü'de Y'de bulunmayan bir gazel olduğu için bu sayı 195 değil 196'dır. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*'nde yalnızca Ü nüshası göz önünde bulundurulmuş ve bu sayı 178 olarak verilmiştir (Üzgör, **agm.**, s. 172). Yaşar ise eserdeki gazel sayısını 195 olarak belirtir (Yaşar, **agt.**, s. 35).

Burada yeri gelmişken tezkirelerde, *Bâî Çelebi Divanı*'ndaki gazellerden birinin (193. gazel) Rumeli'de tımar sahibi olan ve I. Selim döneminde yaşayan başka bir 16. yüzyıl Divan şairine, Rumelili Bâî'ye, atfedildiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla kaynakların adları aynı olan, aynı coğrafyada yaşayan, Yavuz Sultan Selim dönemini gören bu iki şairi karıştırdıkları anlaşılabilir. Aynı bir makale oluşturacak kadar detaylı bu konuya burada değinmeyeceğiz. Rumelili Bâî ile kaynakların bu iki şairi karıştırmaları hakkında bilgi ve bu konudaki değerlendirmemiz için bkz. Sinan, **agt.**, s. 5-13.

²³ Tüm bu kasidelerin tarihî arka planları hakkında bilgi için bkz. Sinan, **agt.**, s. 36-39.

Bâlî Divanı'nda bulunan gazeller ise genellikle beş beyitten oluşmaktadır. Bâlî, nazire söylediği şairlerin şiirlerinin beyit sayısı fazlaysa bunları genellikle beşe indirger. Örneğin Taşlıcalı Yahyâ'nın gazeli dokuz beyitken Bâlî naziresini beş beyitten oluşturur (G100).²⁴ Necâtî'nin altı beyitten oluşan gazeline Bâlî yine beş beyitlik bir nazire söyler (G45).²⁵

3. Edirneli Bâlî Çelebi'nin Sanat Anlayışı

Bâlî'nin hayatını aydınlatmaya çalışırken olduğu gibi edebî kişiliğini ortaya koyarken de şairin, divanının dibacesinde söyledikleri önemlidir. Zira Bâlî Çelebi bu dibacede kendi şiiriyle ilgili yorumlar yapar. Buna göre, Pir Ahmed Dede'nin teklifi ve Hızır'ın talimi ile mana ve maarifte ilerlediğini belirttikten sonra “ebyât-ı eş'arum ekser ihâm ve tecnîs-i temâm olup ebkâr-ı ma'ânîyle dîvânım *Nigâristân*-ı Mânî oldı (4a).” diyerek şiirlerinin cinas ve ihâm sanatıyla dolu olduğunu vurgular ve söylenmemiş, hatta daha önce düşünülmemiş manaları ihtiva eden divanını meşhur Çinli ressamın eserine, *Nigârîstan*'a²⁶, benzetir. Bâlî daha sonra:

Yazılan derd-i 'ışk için müretteb
Kara bagrudan olmuştur mürekkebe
Egerçi kim mecâzîdür edâsı
Hakîkîdür ma'ânî muktezâsı (4a)

dizeleriyle şiirlerinin mahiyetine açıklık getirir. Buna göre şair, divanını çektiği aşk derdini beyan etmek için tertiplemiş ve mürekkep olarak da bağrının kanını kullanmıştır. Bu ifadelerle Bâlî, şiirlerinin âşıkane yönünü vurgular. Ancak okuyucuyu, şiirinin mecâzî havasına, edasına aldanmaması konusunda da uyarır ve şiirlerinin hakîkî anlamı ihtiva ettiğini belirtir.

Bâlî Çelebi, dibacesinde ortaya koyduğu şiir anlayışını divanı içindeki bazı beyitlerle de vurgular. Şair bu beyitlerde, bazen mahlasının da yardımıyla, şiirleriyle ilgili benzetmeler yapar. Bunlardan kendi şiirleri hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra mahlasını nasıl yorumladığı da öğrenilmektedir. Buna göre şair hem ismi, hem mahlası olan “Bâlî” sözcüğünü “bal” kelimesiyle ilişkilendirmektedir. O, isminin sevgilisinin dudağının balıyla aynı olduğunu ve bu yüzden şiirlerinin de bal gibi olduğunu söyler:

N'ola ger şehd-i fâyık olsa sözi
Bâlî bal-ı lebüñledür adaş (G79/5)²⁷

Bâlî, şiirlerinde sevgilisinin dudağının balını şirin, tatlı sözleriyle anlatarak okuyanların ya da kendi gönlünün ağzına bal çalmaktadır:

Vasf-ı şehd-i leb-i cân-bahş ile Bâlî yine
Dil-i hayrânımuñ agzına bir bal çaldım (G110/5)

Vasf itdi la'l-i dil-beri şîrîn kelâm-ile
Bal çaldı halkuñ agzına Bâlî gazelleri (G172/5)

Bâlî, dibacede olduğu gibi gazellerinde de âşıkane şiirler yazdığı vurgular:

'Âşıkâne Bâlî'nüñ eş'ârı fûrkat-nâmedür
Anuñ-içün her birin bir dil-bere yazar sunar (G64/5)

Şair, bu âşıkane şiirleri aşk ehli okusun diye yazar:

Ehl-i 'ışk okumaga gûşe-be-gûşe Bâlî
Tâze dîvânımı bir yâr-ı dil-ârâma yazam (G119/5)

Bâlî bu şiirlerin eğlenceli ve nükteli yanının da farkındadır ki şöyle söyler:

Eglence oldı 'âleme Bâlî gazelleri
Erbâb-ı 'ışka sözleri hep 'âşıkânedür (G60/5)

Gerçekten de Bâlî'nin beyitlerinin pek çoğu okuyanın dudağında bir tebessüm uyandıracak niteliktedir. Aşağıdaki beyitler bu tarz beyitlerden seçilmiş örneklerdir:

²⁴ Bu numaralar Y nüshasına göre verilmiştir.

²⁵ *Bâlî Divanı*'nın nazım biçimleri, vezin, kafiye, redif gibi şekilsel özellikleri ve muhteviyatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Sinan, *agt.*, s. 34-61.

²⁶ Mânî ve onun meşhur resim mecmuası *Nigârîstan* hakkında daha geniş bilgi için bkz. A. Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 4. bs., haz. Cemal Kurnaz, Akçağ, Ankara t.y., s. 319.

²⁷ Parantez içinde verilen numaralardan ilki kaside ya da gazel, ikincisi beyit numarasını işaret etmektedir.

Ol hümâ salınduğınca döndi ten salıncaga
Uçur Allâh'um uçur ol ehl-i 'ıškuñ cânıdur (G59/2)

Ney ki efendi 'âşıkuña gayr sanmalar
Doyınca görmedük seni ne bu usanmalar (G65/1)

Kaçma kenâra gelmeden iy serv-i lâle-hadd
Sakinma leblerüni öperken ısırmazuz (G68/2)

Çift olup yâr-ile gezdüm dir-imiş düşde 'adû
Kodum uyur anı düş dahı görür tek turmaz (G73/4)

N'ola agzından ırag olanuñ ısırsa gözi
Leblerüñ şeft-âlûsin göz-ile yirler cümle nâs (G77/2)

Günde biñ kez depelersin beni ne bunca kısâs
Komazam zülfüni elden gerek öldür gerek as (G83/1)

Ancak onun gazelleri eğlenceli olsa da boş sözden ibaret değildir. Çünkü Bâli, sözün değil, mananın peşindedir:

Sâde elfâzı n'ider deyr-i cihânda Bâli

Kalbi mir'âti anuñ sûret-i ma'nâya bakar (G50/5)

Nüşa-i câmi' olalı Bâli

Oldı mecmû' ma'âniye mecma' (G87/5)

Hatta şair kendini, mana ülkesinin sultanı, Dârâ'sı, Hüsrev'i olarak görür:

Sözlerüm tâc-ı ser itse n'ola her mîr-i kelâm

Kişver-i mülk-i ma'ânide bugün Dârâ'yem

Rişte-i şevke dizüp dürre gibi ma'nâyı

Felek-i nazma bugün mihr-i cihân-ârâyem (G113/3-4)

Bâli bu mülk-i ma'nâda pîr-i kelâm olup

Şâhem serîr-i nazma bugün Hüsrevâne ben (G133/5)

Dolayısıyla onun şiirlerini sıradan insanlar anlayamaz:

Cân levhasına Bâli yazıldı gazellerüñ

Añlayımaz şu kimse kim okur yazar degül (G107/5)

Merd-i bî-ma'nâ ne bilsün sözünü Bâli'nüñ

Tarz-ı erbâb-ı ma'ânîdür anuñ her gazeli (G184/5)

Bu yüzden Bâli Çelebi, şiirlerinin herkese söylenmemesi, kötü ağızlara düşmemesi gerektiğini vurgular:

Leb[i] vafındaki şi'rüñ dime Bâli gayra

Yaraşur mı eyü söz her dehen-i bed-güfte (G137/5)

Onun şiirleri ancak ona yâr olabilene ve tabii ki padişahlara, büyük devlet adamlarına lâyıktır:

Sözüne yâr olana söyle cevâbı Bâli

'Ârif ol añlayıgör yâr-ile agyâr nedür (K1/17)

Saña lâyıq seni medh itmege kim kâdirdür

Bâli bir 'arz-ı 'ubûdiyyet idüpdür mahzâ (K12/17)

Bâli, her şair gibi şiiri ve şairliği için çeşitli sıfatlar kullanır ve benzetmeler yapar. Bunlarda Divan şairinin kendini övmek için kullandığı benzetmelerin dışına çıkmaz. Örneğin, şiirinin sözün gerçeği olduğunu söyler:

Koyalum lâf [u] güzâfı güzelüm Bâli'nün
Şi'ri tahkîk-i kelâm-ile sözün geçegidür (G33/5)
Şiir söyleme kabiliyeti de hiç pas tutmayan saf bir altındır:
Zer gibi âyîne-i kalbümü jeng itmez bu gam
Tab'-ı Bâli hâlis altundur ki tutmaz hiç pâs (G77/5)
Divanını ise nazım denizi içinde mana incisiyle yüklü bir gemiye benzetir:
Deryâ-yı nazımda dür-i ma'nâ ile Bâli
Oldı bu gazel tarzına mecmû'a sefine (G155/5)

Bâli, şiirinin tüm bu özellikleriyle, ardından bir iz, bu âleme bir ses bırakacağıının ve yüzyıllar sonra bile anılacağıının farkında gibidir:

Âsârı oldı Bâli'nün evsâf-ı hüsn-i yâr
İrgürdi 'ömr-i sâniye nâm u nişân bizi (G183/5)

Kendisi de bu dünyaya bir iz, bir ses bırakan güçlü şairleri yâd etmiştir. Zira Edirneli Bâli Çelebi de Divan edebiyatındaki pek çok şair gibi kendinden önceki ve kendi dönemindeki usta şairlerin şiirlerine aynı vezin, kafiye ve redifte, benzer şiirler yazma geleneğini, yani nazireciliği sürdürmüştür; örnek aldığı, beğendiği şairlerden ve bunların şiirlerinden mana ve hayal açısından yararlanmıştı.²⁸ Bu nazireler Bâli'nin ve dönemin şiir zevkini, nazirecilik anlayışını yansıtımları açısından önemlidir. Bâli'nin divanında nazire söylediği şairler ve nazire şiirlerinin sayısı şu şekilde özetlenebilir:²⁹

Bâli'nin Nazire Söylediği Şairler	Nazire Sayısı
Bâkî	20
Necâtî	4
Hayâlî	3
Zâtî	2
Emrî	2
Âhî	1
Şemsî Paşa	1
Hayretî	1
Sultan Selim Han	1
Taşlıcalı Yahyâ	1
Kemâl	1

Görüldüğü gibi Bâli şiirlerine nazire yazmıştır. andığı Necâtî ve divanı ismi geçen Hayâlî'ye³⁰ yazdığı nazireler gelir. Zâtî ve Emrî'ye ikişer nazire yazan Bâli, diğer şairlere birer nazire söylemiştir. Bu nazireler Ü nüshasında "Nazire-i Bâkî, Nazire-i Hayâlî..." şeklinde başlıklarla belirtilmiştir. Ancak bu nüshada, bazı varakların kayıp olması sonucu on sekiz gazel eksiktir. Y nüshasında bulunan ve Ü'de olmayan bu on sekiz gazelden hangilerinin nazire olduğu, Y nüshasında başlıkların yazılmaması dolayısıyla bilinmemektedir.³¹

Çelebi en çok Bâkî'nin Daha sonra dibacesinde adını içerisindeki beyitlerde de

Bâli Çelebi'nin bir şair olarak önemli özelliklerinden biri aşk derdini, duygularını oldukça sade ve samimi bir dille aktarmasıdır. Bunun için de genellikle atasözü ve deyimlerden yararlanır. Arkaik ve yerel kelimeler, halk deyişleri onun şiirinin önemli özelliklerindedir. Bu şekilde duygu ve düşüncelerini kısa, öz, yoğun ve samimi bir şekilde ifade etme olanağı bulur. Ayrıca atasözü ve deyimlerin renkli ve ironik yanları Bâli'nin şiirlerini eğlenceli ve muzip kılmaktadır. Şairin gazel ve kasidelerindeki neşeli ve ümitvar hava mersiye ve hazaniyesinde yerini karamsarlığa bırakır. Bâli'nin ayrıca 'hikmetane' denebilecek beyitleri de vardır. Şair bu beyitlerde insan ve hayat gerçeğini büyük bir ağırbaşlılıkla ve etkileyici bir şekilde ifade eder:

²⁸ Divan şiirindeki nazire geleneği hakkında daha geniş bilgi edinmek için bkz. M. Fatih Köksal, "Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı", **Diriözler Armağanı**, haz. M. F. Köksal ve A. N. Baykoca, Bizim Büro, Ankara 2003, s. 216-290.

²⁹ Bâli'nin nazirelerinin ve nazire yazdığı şiirlerin matlalarının bir arada dökümü için bkz. Sinan, **agt.**, s. 26-29.

³⁰ Bu beyitlerden biri şöyledir:

Her Hayâlî okıyan irmez hayâle Bâliyâ
Eylesün şi'rün hayâlî her sühan-dân-ile bahs

³¹ Bâli Çelebi'nin bu on sekiz gazelinden nazire olduğunu düşündüklerimizin matlaları ve kaynakları için bkz. Sinan, **agt.**, s. 30-33.

Añılmak 'ömr-i sânidür âsâr-ı hayr-ile
Tâ haşr olunca sâhibini yâd ider nişân (K8/18)

Teslîm olurken eblehi gör 'ömri defterin
Devrân resîde başlasa ol bâkiyâ çeker (G63/2)

Bu fânîde bekâ zevkini bulduk diyüben Bâî
Yalan dünyâyâ kendüsini gerçekler inandırmış (G80/5)

Ömür ser-haddine her rûz [u] şeb gitmekdeyüz cânâ
Yol ehli sandılar kim ara gitdik ara eglendük (G97/4)

Bâî'nin tasavvufî yönü olan bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Zira dibacesinden anlaşıldığı üzere tasavvufî eserler kaleme alan şairin divanında bu tarz şiirleri de bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi tasavvufla ilgili bir kasidesi bulunmakla beraber Hz. Peygamber'e naatı vardır. Ayrıca Bâî, divanı boyunca, dibace, kaside ve gazellerde pek çok ayet ve hadisten iktibaslar yapar. Şu beyitler onun bu yönünü gösteren örneklerdendir:

Her dem âdem nefesledür gûyâ
Bir nefes oğludur görüñ 'Îsâ (G1/1)

Nefha-i kudret oldı ehl-i nefes
Mürde zinde ider Mesîhâsâ (G1/2)

Mâ-sivâdan geçmişüz Bâî şarâb-ı 'ışk-ile
Hânkâh-ı dildeyüz kesretde vahdet beklerüz (G74/5)

Bâî'nin şiirlerinden döneminin giyim kuşam ve müzik zevkini, spor ve avcılık anlayışını, çeşitli âdet, gelenek ve inançları öğrenmek mümkündür. Şairin divanı özellikle giyim kuşam ile ilgili kavramlar açısından oldukça zengindir. O kadar ki Bâî bir gazelin her bir beytinde bir, hatta iki giysi ya da kumaş ismine yer verebilmektedir (G5). Divanda "kemha, çeşm-i bülbül, kürk, kaba, avare, karyagdı, hare, çatma, zer-beft, hil'at" isimleri mavi ve siyah renkleriyle birlikte söz konusu edilir:

Bu yalın-kat bedenüm sâye durur egnümde
Mâ'î reng-ile yaşum mevci yiter hâre baña (G5/4)

Câme-i zer-beft idinmiş derme çatmadan rakîb
Yaraşur hil'at geyürse çüb-ı te'dîb aña şîb (G12/1)

Divanda o dönemin eğlence anlayışını gösteren pek çok beyit de mevcuttur. Özellikle şairin III. Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed'in sünnet töreni için yazdığı kaside (K2) bu bakımdan önemli bir kaynaktır. Bu düğündeki sofralar, içkiler, müzik, cambazlar, oyunlar, nahiller tüm ayrıntılarıyla kasidede anlatılır. Divanda yer alan 59. gazel de bayram eğlencelerine yer vermesi bakımından önemlidir. Bu ikisi ve divanda yer alan diğer şiirlere göre o dönemde eğlence anlayışının bir parçası olan oyunlar şunlardır: Atlıkarınca, salıncak, dolap, zıll-i hayal, gûy u çevgân, bahçe suvarmak oyunu, tavla, satranç, yüzük saklamak oyunu, kartopu vb. Şu beyitten de lâdes tutuşmanın o dönemde de bir oyun olarak var olduğu anlaşılmaktadır:

Kendümi ben unudup kalmış-idüm añdı nigâr
Aldadı gönlümü aldı dimek-ile yâd-est (G13/2)

Dolayısıyla Bâî'nin şiir dilinin oldukça zengin olduğu söylenebilir. Şairin yaşadığı coğrafya olan Edirne ili de, mimarisi ve nehirleri ile Bâî'nin şiirinde yerini bulur. Şair Selimiye Camii'nin yapımı için bir kaside yazmakla beraber, gazellerinde de pek çok kez Edirne'nin ismini zikreder:

N'ola gencîne-i hüsn olsa Edirne Bâî
Ki tılısmı var anuñ su gibi üç ejderhâ (G4/5)

Şair, bu dizelerde ‘üç ejderha’ olarak adlandırdığı Edirne’nin Tunca, Meriç, Arda nehirlerini de şiirlerinde anmadan edemez. Bu durum, mahallileşme temayülünün bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir:

Tunca Meriç Arda durur cûybârumuz
Deryâ-yı telhi katreye saymaz kenârumuz (G75/1)

Şiirlerini son derece sade, anlaşılır bir dille kaleme alan Bâlf’nin zaman zaman şiire konuşma dilini de dahil ettiği görülür. Edirne ili ağızlarında kelime başlarında, orta veya sonunda d, ğ, h, k, l, m, n, r, s, t, v, y, z ünsüzlerinin düştüğü görülmekte, örneğin *belki>beki*, *olsun>osun* şeklinde telaffuz edilebilmektedir.³² İşte Bâlf’nin gazellerinde de *olsa* ve *olsun* kelimeleri zaman zaman veznin de etkisiyle *osa* ve *osun* şeklinde kullanılmaktadır. Hatta şairin *osun* redifli bir gazeli de vardır (G128):

Var *osun* zerrece Bâlf’ye tebessüm itdi
Hüsn içinde dehen-i dil-bere yokdur sözüümüz (G71/5)

Gencîne gibi mâr *osa* n’ola anuñ içi
Bitdügi yirde su ile ejder yudar kalem (K13/12)

Ayla bir günde togar şehri-hüsünde o perî
N’ola hemşehri *osa* mâh-ile yâr-ı mehveş (G82/4)

4. Bâlf Çelebi’nin Şiiriyle İlgili Değerlendirmeler

Edirneli Bâlf Çelebi’den bahseden tek birincil kaynak olan *Tezkiretü’ş-Şuarâ*’da Hasan Çelebi, Bâlf için “eş’ârına hadd ü gâyet yok şâ’ir-i pür-gûy” ifadelerini kullanır. Divanının mükemmel olduğunu vurgular ve yine çok sayıda şiiri olduğunu söyler.³³

S. Nüzhet Ergun da *Türk Şairleri*’nde Bâlf ve eserleri hakkında: “En çok Bâkî’ye olmak üzere Âhî, Emrî, Hayâlî, Hayretî, Kemâl, Necâtî, Selim Han, Şemsî, Zâtî gibi şairlere nazireler vücuda getiren Bâlf’nin manzumeleri sade ve samimi olmakla beraber muvaffakiyetli eserlerden sayılamaz.” yorumunu yapar.³⁴ Ancak yazar, bu yorumunu neye dayanarak yaptığını açıklamamaktadır.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi’nde ise Nüzhet Ergun’un aksine “Gazellerinde Bâkî başta olmak üzere Zâtî, Hayâlî, Necâtî, Âhî, Şems Paşa (Şemsî), Yahya (Taşlıcalı), Emrî (Edirneli), Sultan Selim, Kemâl (Paşa-zâde) ve Hayretî’yi tanzir eden Bâlf’nin şiirlerinin sade, samimî ve başarılı olduğunu söylemenin mümkün olduğu” ifade edilmektedir.³⁵

Çalışmamızın sonunda, Bâlf Çelebi ve divanı ile ilgili olarak bizim düşüncelerimiz özetle şöyledir: Bâlf’nin şiirleri kendisinin de dibacede belirttiği gibi âşıkane şiirlerdir. Şair, bunları araştırmacıların da vurguladığı gibi sade ve samimi bir üslupla kaleme almıştır. Bâlf, beyitlerinde duygularını tüm samimiyetiyle anlatır gibidir. Bunda şiirlerinde sık sık atasözü ve deyimlere yer vermesinin de payı büyüktür. Sıklıkla arkaik ve yerel kelimeleri, halk deyişlerini, konuşma dilini kullanmıştır. Bâlf’nin, divanında ince ve orijinal hayallere ulaşmayı başardığı da söylenebilir. Şairin, tüm bu özellikleriyle, kendinden önceki ve kendi dönemindeki Rumelili şairlerin üslubuna benzer bir üslup kullandığı söylenebilir. Bâlf’nin nazire yazdığı Rumelili şairlerden Necâtî, Hayâlî, Emrî de şiirlerini samimi ve canlı bir üslupla kaleme almışlardır. Ayrıca Bâlf de dâhil olmak üzere bu şairlerin hepsi şiirlerinde atasözü ve deyimlere geniş yer ayırırlar. Rumelili şairlerin tüm bu benzerliklerinden yola çıkan araştırmacılar, onların klâsik şiir içindeki yerlerinin farklılığına değinmişlerdir. Cem Dilçin “Rumeli şairlerinin gazellerinde görülen samimilik, ilham zenginliği, lâubâlî ve pervasız eda, yerli özelliklere bağlılık Divan şiirine yeni bir hava getirmiştir.”³⁶ derken Yekta Saraç “Aslında Edirneli, hatta Rumelili şairlerin geleneğe dayalı divan şiirinde, fazla belirgin olmasa bile ayrı bir üslup çizgilerinin olduğunu

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Kalay, *Edirne İli Ağızları*, TDK, Ankara 1998, s. 52.

³³ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *age.*, s. 210.

³⁴ Ergun, *age.*, s. 735.

³⁵ Üzgör, *agm.*, s. 172.

³⁶ Cem Dilçin, “Divan Şiirinde Gazel”, *Türk Dili: Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, (1986), s. 170.

söylememiz mümkündür.”³⁷ yorumunu yapar. Araştırmacıların da üzerinde durduğu gibi bu, ‘lâubalî, samimi, mahallî renklere dayanan ve ilham yönünden zengin’ bir üsluptur ki Bâlî’nin şiirlerinde bunların tümünü birden görmek mümkündür. Dolayısıyla 16. yüzyılın arka plânda kalmış şairlerinden olan Bâlî, klâsik şiir geleneğini ince bir çizgiyle de olsa aşan Rumelili şairler zincirinin bir halkası olarak görülebilir. Son olarak Nüzhet Ergun’un Bâlî’nin divanı hakkındaki “Muvaffakiyetli eserlerden sayılmaz.” hükmünün yeniden gözden geçirilmesi gereken bir yargı olduğu söylenmelidir.

KAYNAKÇA

- ALŞAN Mehmet Hakan, **Hamzavî Melâmîler Melâmet Hırkası**, Karakutu, İstanbul 2007.
- Bâlî, **Divan-ı Bâlî**, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 3496.
- , **Divan-ı Bâlî**, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Y-1080.
- “Bâlî”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler / İsimler / Eserler / Terimler**, C. 1, haz. Ezel Erverdi vd. Dergâh, İstanbul 1977.
- CANIM Rıdvan, **Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri**, Akçağ, Ankara 1995.
- , “Edirne Muradiye Mevlevîhanesi ve Edirneli Şairler”, **Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik-Bildiriler**, SÜMAM, Konya 2007.
- ÇELTİK Halil, “Rumelili Şairlerin Klâsik Türk Şiirine Katkıları”, **Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, vol. 4/8, (2009), s. 804-824.
- ÇİÇEKLER Mustafa vd., “Na’t”, **DİA**, C. 32, TDV, İstanbul 2006.
- DİLÇİN Cem, “Divan Şiirinde Gazel”, **Türk Dili: Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-416-417, (1986), s. 78-247.
- DURMUŞ İsmail vd., “Methiye”, **DİA**, C. 29, TDV, Ankara 2004.
- Emrî, **Emrî Divanı**, haz. M. A. Yekta Saraç, Eren, İstanbul 2002.
- ERGUN Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, C. 2, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.
- ERÜNSAL İsmail E, **XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği’nin Kaynaklarından Abdurrahman El-Askerî’nin Mir’âtü’l-İşk’ı**, TTK, Ankara 2003.
- KALAY Emin, **Edirne İli Ağzları (İnceleme-Metin)**, TDK, Ankara 1998.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-Şuarâ**, C. 1, haz. İbrahim Kutluk, TTK, Ankara 1978.
- KÖKSAL M. Fatih, “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, **Diriözler Armağanı**, haz. Fatih Köksal ve A. N. Baykoca, Bizim Büro, Ankara 2003.
- Kütüb-i Sitte**, haz. İbrahim Canan, Akçağ, Ankara 1995.
- Müstakimzâde Süleyman Sa’deddin, **Tuhfe-i Hattâfîn**, Türk Tarih Encümeni, İstanbul 1928.
- Nev’izâde Atâî, **Hadaiku’l-Hakaik Fî Tekmileti’ş-Şakaik**, C. 2, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı, İstanbul 1989.
- ONAY A. Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, 4. bs., haz. Cemal Kurnaz, Akçağ, Ankara t.y.
- PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1946.
- PEREMECİ Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, 2. bs. [tıpkıbasım], Bellek, Edirne 2011.
- SİNAN Betül, **Bâlî Çelebi ve Divanı (2b-35a): İnceleme-Metin**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.
- ŞİMŞEK Selami, **Osmanlı’nın İkinci Başkenti Edirne’de Tasavvuf Kültürü**, Buhara, İstanbul 2008.
- TURAN Şerafettin vd., “Kemalpaşazâde”, **DİA**, C. 25, TDV, Ankara 2002.
- ÜZGÖR Tahir, **Türkçe Divan Dibaceleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
- , “Bâlî (16. yy)”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. 2, AYK Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2002.
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, haz. Yücel Dağlı vd., YKY, İstanbul 2001, s. 428
- YAPICI Uğurhan, **Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.
- YAŞAR Muhammed, **Bâlî Hayatı Edebî Kişiliği: Divânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.
- YILDIRIM Selahattin, **Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Dâruhadîsi ve Müderrisleri**, Darulhadis, İstanbul 2001.

³⁷ Emrî, **Emrî Divanı**, haz. M. A. Yekta Saraç, Eren, İstanbul 2002, s. 9. Rumelili şairlerin edebiyatımızdaki yerleri hakkında bkz. Halil Çeltik, “Rumelili Şairlerin Klâsik Türk Şiirine Katkıları”, **Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, vol. 4/8, (2009), s. 804-824.